

Gordana Stojaković

**Antifašistički
Gordana Stojaković - AFŽ u Vojvodini 1942-1953
front žena**

Vojvodine

1942-1953

Sadržaj

Antifašistički front žena Vojvodine 1942-1953*	3
Antifašistički front žena Vojvodine (1942-1944): Ratno iskustvo	5
Nastajanje organizacija AFŽ-a u Vojvodini: Srem je prednjačio	5
Srem, Banat, Baranja i Bačka: Jačanje i omasovljenje organizacije	8
Žene su održale život na okupiranim i slobodnim teritorijama	11
AFŽ: Organizacija žena ili subordinirani ženski aktivizam kojim rukovodi KPJ	14
AFŽ Vojvodine (1945-1950): Vreme optimizma	22
Širenje organizacije, obnova i izgradnja zemlje, ekonomija nege i brige	22
AFŽ Srbije i AFŽ Jugoslavije, AFŽ-ovke u izbornoj kampanji i u narodnoj vlasti	25
Najznačajnije promene pravnog položaja žena – normiranje ravnopravnosti žena uz uvažavanje njihove „društvene i biološke funkcije”	31
AFŽ i kolonizacija, agrarna reforma i prinudni otkup	35
Program rada AFŽ-a u prvim godinama po oslobođenju	38
Organizaciona struktura AFŽ-a i vođenje statistike	39
Brojke, brojke, brojke	44
AFŽ štampa	47
Dobrovoljni rad žena	51
Opismenjavanje i kulturno uzdizanje žena	53
Ekonomija nege i brige: večna dužnost žena	60
Žene u zadrugama	64
Radnice i udarnice	69
AFŽ je nesamostalna organizacija	73
Organizacije AFŽ-a u Vojvodini između uspeha i slabosti	79
AFŽ Vojvodine (1950-1953): Gašenje organizacije	83
Živost, energičnost i radni elan brojnih organizacija AFŽ-a snažno se osećao 1950	83
Nove poruke članicama AFŽ-a prenosi AFŽ štampa	88
AFŽ Vojvodine između potreba i direktiva	93
Nove teme: dvostruka opterećenost zaposlene žene i radna sposobnost žene	99
Zaključna razmatranja	103
Izvori	106
Literatura	106

Antifašistički front žena Vojvodine 1942-1953*

U ovom radu ću predstaviti deo istraživanja o Antifašističkom frontu žena Vojvodine (AFŽ Vojvodine) (1942-1953) kojim se bavim više od jedne decenije. I pored činjenice da je organizacija bila pod kontrolom Komunističke partije Jugoslavije (KPJ) intenzitet i domeni rada AFŽ-a Jugoslavije ne mogu se oceniti kao podjednaki u svim delovima Federativne Narodne Republike Jugoslavije (FNRJ), najpre zbog različitog privredno - kulturnog razvoja i verskih tradicija u pojedinim delovima države. Zbog toga sam istraživanja ograničila na rad i rezultate rada organizacije u Vojvodini.

U Vojvodini je borba za redefinisanje položaja žena i osvajanje javne sfere trajala više od tri veka. Kulminirala je osvajanjem aktivnog i pasivnog prava glasa za žene 1918, nastavila se kroz iskustvo građanskog ženskog pokreta, radničko-komunističkih organizacija i masovnog organizovanja žena u AFŽ-u u periodu 1942-1953. (Stojaković 2001; 2007; 2012; 2019). U okviru duge tradicije ženskog organizovanja na tlu Vojvodine ne može se zaobići iskustvo ženskih građanskih i feminističkih udruženja u Vojvodini, koja su pored humanitarne funkcije imala i programe edukacije za žene, ali i političke zahteve. Mnoge od tema pokrenutih u tim organizacija preuzete su i razvijene u sistemu AFŽ-a, u obliku koji je diktirao politički trenutak. Pored građanskih ženskih organizacija u Vojvodini su pre Drugog svetskog rata bile aktivne i radničko - komunističke organizacije u kojima su delovale žene (ženske sekcije).

Ideje oko kojih su se okupljale žene na tlu Vojvodine bile su najčešće vezane za pomoć ugroženoj deci i odraslima, da bi početkom 20. veka žene svih nacionalnih zajednica i svih slojeva (građanskog i radničkog) u većem obimu prihvatile ideje o potrebi reorganizacije položaja žena u društvu na ličnom, porodičnom i političkom planu (Stojaković 2001; 2007).

Početkom 20. veka feminističke organizacije su se zalagale za ženska prava (lična, porodična i politička) boreći se korak po korak unutar patrijarhalne strukture društva (Atanasijević 1932: 122). U isto vreme žene u radničko-komunističkim organizacijama borile su se protiv kapitalističkog društveno-ekonomskog sistema i ideologije, zagovarajući tezu da je pitanje ženskog oslobođenja sastavni (i subordinirani) deo oslobođenja radničke klase kroz revolucionarni prevrat (Božinović 1996: 127).

Tokom Drugog svetskog rata većina građanskih ženskih organizacija prestala je sa radom, a radničko-komunističke organizacije su i pre početka Drugog svetskog rata bile zabranjene. Ipak, ženski aktivizam nije bio ugašen. U ilegalnosti su radile komunistkinje i antifašistkinje. Mnoge od njih daće i svoje živote verujući da stvaranje novog, pravednijeg sveta. Ideje za koje su se borile, patnje koje su podnele i životi koje su dale traže od nas da tu žrtvu danas prihvatimo s poštovanjem.

U ovom radu sam predstavila deo istorijske građe o AFŽ-u Vojvodine tako da je moguće imati uvid u originalne izveštaje i delić atmosfere svakodnevног života žena. Takođe, pokušala sam

da saslušam argumente žena, članica AFŽ-a kroz zapisnike, izveštaje i novinske članke AFŽ štampe. Paradoksalno je da je u vreme kada je jedan broj žena bio nepismen postojala živo zainteresovana publika za AFŽ štampu. Razlog su „čitalačke grupe“ - grupe žena koje su se okupljale da bi radile ručne radove dok je jedna od njih čitala štampu. To je bilo mesto gde su se mogli razjasniti nepoznati pojmovi i saznati šta se sve u društvu dešava i šta je to važno, a tiče se ženskih prava. Ovde ću predstaviti deo istraživanja o AFŽ štampi gde sam ukazala na važnost ideološko-političkih stavova o poželjnim ulogama žena i na ritam promena ideološke matrice o ulogama žena u socijalističkoj Jugoslaviji (1945-1953) (Stojaković 2012).

Pratila sam osnivanje, rad, rezultate rada i gašenje AFŽ Vojvodine, organizacije koja je bila sastavni deo AFŽ-a Srbije, a ova u sastavu AFŽ-a Jugoslavije - krovne organizacije za sve druge republičke organizacije. Cilj je bio da rekonstruišem ne samo odabране ključne događaje u radu organizacije, već i da imenujem liderke i neke članice organizacije, a na osnovu pronađene istorijske građe, zapisu AFŽ štampi, intervjuja sa akterkama opisanih događaja i radova drugih autora. Pokušaću da dam i pogled na uzroke gašenja organizacije.

AFŽ je od osnivanja bio nesamostalna organizacija jer je bio deo Narodnog fronta pod odlučujućim uticajem KPJ. Ipak, rukovođene potrebama koje je život nametao žene su u Vojvodini u izvesnom obimu uspevale samostalno da deluju i to iskustvo uspešnog samostalnog rada grupe žena koje rade nešto za opšte dobro najdragocenije je iskustvo AFŽ-a.

Rezultati rada svake organizacije mogu se meriti na više načina. Ako se iskažu kroz statističke podatke, što je bio najviše korišćen metod AFŽ-a, mogli bi se potvrditi zavidni dometi organizacije. Ono što i danas inspiriše i zadihvajuće je taj talas pozitivne ženske energije, znanja, volje, nade, požrtvovanja članica AFŽ-a, nadasve to naše najmasovnije iskustvo borbe za žensko oslobođenje.

Antifašistički front žena Vojvodine (1942-1944): Ratno iskustvo

Nastajanje organizacija AFŽ-a u Vojvodini: Srem je prednjačio

VI Pokrajinska konferencija KPJ za Vojvodinu održana je 1940. Tada je posebno naglašena potreba da se što veći broj žena uključi u rad KPJ. Na Konferenciji su aktivno učestvovale Sonja Marinković¹, Gordana Ivačković² i Judita Alargić³. U Pokrajinski komitet KPJ za Vojvodinu izabrane su Sonja Marinković i Gordana Ivačković, koja je izabrana i za delegatkinju (kao jedina žena) V zemaljskoj konferencije KPJ.

Na V zemaljskoj konferenciji KPJ (1940) tzv. žensko pitanje postavljeno je kao posebno pitanje, ali uz već prihvaćenu tezu da se radi o sastavnom delu borbe radničke klase. Ipak, izdvojeni su i posebni ciljevi u okviru borbe radničke klase koji se tiču žena u domenu političkih prava (pravo glasa za žene), radnog prava (za isti rad, ista plata za muškarce i žene, ukidanje noćnog rada za žene, plaćeno porodajno odsustvo), zatim borba protiv prostitucije i dvojnog morala, zaštita dece, pravnog izjednačavanja bračne i vanbračne dece... Deo ovih načela pre svega u jednakosti žena u odnosu na prava i dužnosti muškaraca implementirana su tokom Narodnooslobodilačke borbe⁴ kada su žene u Vojvodini bile birane u organe vlasti na oslobođenim teritorijama – u narodnooslobodilačke odbore (NOO). Jedan broj komunistkinja imao je i političke funkcije u partizanskim jedinicama kao što je to bio slučaj sa Juditom Alargić, Nedom Božinović⁵ i dr.

U avgustu 1941. Pokrajinski komitet KPJ za Vojvodinu pozvao je na ustanak protiv okupatora. U Banatu je 1941. formirano nekoliko partizanskih odreda, ali su ih fašisti primorali da se povuku

*Ovaj rad pretežno čini izbor tekstova nastalih kao rezultat istraživanja o Antifašističkom frontu žena (AFŽ) Vojvodine i Jugoslavije (Stojaković 2007, 2012, 2019) među kojima je najvažniji i do sada nedostupan javnosti CD - AFŽ Vojvodine 1942-1953 čiji delovi čine najveći deo ovog rada

¹ Sonja Marinković (1916-1941), revolucionarka, narodnu heroju i komunistkinju ubili su okupatori u okolini Zrenjanina 1941. I danas je jedna od najpoznatijih heroina Narodnooslobodilačke borbe po kojoj su nazvane mnoge ustanove i ulice u Vojvodini (prim.aut.).

² Gordana Ivačković, predratna komunistkinja i visokopozicionirana funkcionerka Pokrajinskog komiteta KPJ za Vojvodinu, uhapšena je 1941. Zbog saradnje sa okupatorima smrtna kazna joj je zamjenjena doživotnom robijom. Njena izdaja je imala tragične posledice po mrežu otpora u Vojvodini. Ne zna se šta se sa njom desilo po završetku Drugog svetskog rata (prim.aut.)

³ Judita Alargić (1917-2011) tekstilna radnica, predratna komunistkinja bila je među organizatorima ustanka protiv okupatora 1941. Aktivno je učestvovala u Narodnooslobodilačkom ratu. Bila je jedina delegatkinja iz Vojvodine na Osnivačkoj konferenciji Antifašističkog fronta žena Jugoslavije u Bosanskom Petrovcu 1942, gde je izabrana za članicu Centralnog odbora. Bila je delegatkinja iz Vojvodine na Drugom zasedanju Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ) 29. novembra 1943 (prim.aut.).

⁴ U aprilu 1941. Kraljevina Jugoslavija je kapitolirala. Teritoriju Vojvodine okupirali su: Banat - Nemačka, Bačku-Mađarska, a Srem- Nezavisna Država Hrvatska. U junu 1941. na sastanku Pokrajinskog komiteta KPJ za Vojvodinu odlučeno je da se narodima Vojvodine uputi proglašenje započinjanje oružane borbe protiv okupatora – Narodnooslobodilačke borbe (NOB), što je i učinjeno (prim.aut.).

⁵ Prema Nedi Božinović u Jugoslaviji je oko milion žena je učestvovao u svim vidovima NOB-a, a oko 100.000 su duže ili kraće vreme bile aktivne borkinje u vojnim jedinicama ili u vojno-pozadinskim organima, preko 3.344 je dobilo Spomenicu 1941, a Ordenom narodnog heroja odlikovano je njih 91 (Božinović 1996: 146).

na prostor Fruške gore, jedine brdovite regije u Vojvodini (Petranović 1981: 253-254). Fruškogorski partizanski odred formiran je 1941. a 1942. u Sremu su delovala četiri partizanska odreda sa oko 1000 boraca. Na slobodnoj teritoriji Srema formiraju se narodnooslobodilački odbori, organizacije žena i Ujedinjenog saveza antifašističke omladine (USAOJ)⁶.

Prvi aktivni Antifašistički savez žena u Vojvodini formirani su u Sremu. Do kraja 1942. u gotovo svim mestima fruškogorske regije: iriškom, sremskokarlovackom, rumskom, sremskomitrovačkom i staropazovačkom srežu⁷ postojali su mesni odbori žena. Organizacije žena u početku nose različite nazive: Antifašistički savez žena, Odbor žena za pomoć frontu, Antifašistički odbor žena. Na Prvoj zemaljskoj konferenciji AFŽ-a Jugoslavije, održanoj u Bosanskom Petrovcu 1942. ustanovljeno je ime organizacije – Antifašistički front žena koji će od tada biti u upotrebi u svim delovima Jugoslavije.

Gordana Jevđić | Vojvodini 1942-1953

На првој земаљској конференцији жене Југославије изабран је
ЦЕНТРАЛНИ ОДБОР АФЖ ЈУГОСЛАВИЈЕ

за председнику КАТА ПЕЈНОВИЋ, сељанка из Лике *
за секретара ВАНДА НОВОСЕЛ, наставник из Задраста *
за чланове одбора: ВАХИДА МАГЛАЈИЋ, сељанка из Бане
Луке * ДАНИЋА МЕДАН из Босанског Петровца * ДРАГИЋ
ЦАЛА КАРАН из Корчула * ВИНА ВРБИЋА, инжењерка из Јагодине *
ЗОРА БРКИЋ из Мркоњић Града * ЈУДИТА
АЛАРГИЋ, радница из Војводине * КАТА БУЈАКЛИЈА,
сељанка из Баније * МАРА ГРУЖЕТИЋ, радница из Јадра *
МАРИЈА НОВАК, инжењерка из Димитровграда * МИКА
ПЛЕГАНА из сељанки из Дрвара * МИТРА МИТРОВИЋ
инжењерка из Београда * МИГА МОРАЧА, студентка из
Боснске Крајине * НАДА МАРКОВИЋ, радница из Београда *
НАДА ТРБОВИЋ, сељанка из Ђорђевца * ОЛАТА КОВАЧИЋ
инжењерка из Задраста * ГАШИДА ШАХИЋ, радница из Бихаћа *
СЛАСЕНИЋА ЦАНА БАБОВИЋ, радница из Грађана * СТА
НА ТОМАЈИЋЕВИЋ, учитељ из Петроваца

Žena danas 103.1953: 9

Okružni komitet KPJ za Srem je svim partijskim organizacijama i sreskim komitetima KPJ poslao dokument pod nazivom „Uputstvo za organizovanje žena u narodnooslobodilačkoj borbi – Stvarajmo po svim mestima Antifašističke saveze žena“ (Kovačević 1984: 95). U taj savez trebalo

⁶ Organizacija je okupljala omladinu koja je bila opredeljena protiv fašizma. Organizacija je 1946. promenila naziv u Narodna omladina Jugoslavije. Savez komunističke omladine (SKOJ) je bio najelitniji deo USAOJ-a (Stojaković 2007).

⁷ Teritorijalni i administrativni oblik lokalne samouprave (prim.aut.).

je da uđu „sve one žene i devojke koje su protiv fašističkog okupatora i njegovih slugu – ustaša i petokolonaša...“, zatim „... žene svih društvenih slojeva: radnice, seljanke, intelektualke i građanke“... ali u savez je bilo važno da uđu „... Srpske, Slovakinje, poštene i antifašistički raspoložene Hrvatice, Nemice i druge“ (Isto, 96).

Organizacije AFŽ-a formirale su se na teritorijalnom principu: mesni (selo, grad), sreski (nekoliko sela i gradova) i okružni (nekoliko srezova). Mesni i sreski odbori AFŽ-a bili su povezani sa drugim organizacijama u narodnooslobodilačkom sistemu: Savezom komunističke omladine (SKOJ) i narodnooslobodilačkim odborima. U mesnim odborima AFŽ-a bar jedna članica je bila skojevka, a u mesnim narodnooslobodilačkim odborima je bar jedna žena uvek bila punopravni član (Kovačević 1984: 102). Broj članica mesnih odbora AFŽ-a kretao se od 3-9, u zavisnosti od toga koji je odbor bio u pitanju i koliko je bilo angažovanih žena na terenu. Najaktivnije žene su birane u sreske odbore, a iz sreskih odbora najaktivnije su delegirane u okružne odbore. Tamo gde nisu bili formirani mesni odbori AFŽ-a obično je zadatke preuzimala komunistkinja- članica Mesnog komiteta KPJ. Tamo gde su odbori formirani „drugarica koja je od strane KPJ određena da rukovodi AFŽ-om trebala je u mesnom odboru da zauzme položaj predsednice ili sekretarke. Partijska linija se ne sprovodi naređivanjem, već davanjem pravilnih usmenih predloga, saveta“ (Golubović i Kuzmanov 1984: 348). „Prilikom izbora u sresko rukovodstvo odlučujući reč imali su SK⁸ KPJ i okružno rukovodstvo organizacije u koju je novi član biran... cenila se dokazana spremnost za bezuslovno izvršavanje svih zadataka... snalažljivost, odvažnost, požrtvovanje...“ (Đorđević 1984: 543).

U periodu decembar, 1942 - april, 1943. u svim selima Sreza iriškog osnovani su mesni odbori AFŽ-a (Čudić 1984: 516-519). Tokom 1942. organizacije žena osnovane su u: Irigu, Krušedolskog Prnjavoru, Krušedolu, Maloj Remeti i Rakovcu. U Srezu sremskokarlovackom organizacija žena formirana je 1942. u Čortanovcima (Petković 1984: 533). U Srezu sremskomitrovačkom u selima: Veliki Radinci, Divošu, Grgurevcima, Stejanovcima, Mandelosu, Ležimiru, Laćarku bilo je udruženja žena (Prica 1984: 575).

U avgustu 1942. Nemci, ustaše i domobrani pokrenuli su ofanzivu, koja je imala karakter odmazde, protiv ustaničkih i stanovništva fruškogorske regije sa namerom da skrše oružani otpor. U toj akciji okupator je ubio 6.000 ljudi, ali nije uspeo da uništi gro partizanskih snaga koje su prešle u istočnu Bosnu gde su zatim formirane Prva i Druga vojvođanska brigada (Petranović 1981: 288). Srem je i dalje bio baza za snabdevanje ovih brigada, hranom, opremom, novim borcima i za zbrinjavanje ranjenika.

U mnogim selima fruškogorske regije posle fašističke ofanzive u avgustu 1942. samo su žene, starci i deca preostali. Muškarci su bili u partizanima, koncentracionim logorima ili su bili ubijeni. U tim selima žene su vodile i organizovale rad narodnooslobodilačkih odbora (Kovačević 1984: 102). One su organizovale seoske straže, setve, žetve, snabdevanje partizanskih jedinica, brigu za ranjenike, ali su organizovale i kurseve opismenjavanja, političkog opismenjavanja žena, pa čak i priredbe (Isto, 102). Na slobodnoj teritoriji radile su škole, organizovale su se bolnice i povremeno su se štampali listovi: *Slobodna Vojvodina*, *Vojvođanka u borbi* i *Glas omladine*. Komunistkinje i skojevke nisu bile samo zadužene za politički rad unutar organizacija AFŽ-a već

⁸ Sreski komitet KPJ (prim.aut.).

su često bile i na visokim položajima u organizaciji. Namera je bila da se rad AFŽ-a tesno veže za ciljeve i zadatke KPJ (Mali 1984: 133).

Ciljevi rada narodnooslobodilačkih odbora - prvih zametaka narodne vlasti bili su sa jedne strane određeni potrebama partizanskih jedinica, a sa druge strane potrebama svakodnevnog života. Tokom rata ciljevi rada AFŽ-a su bili podređeni ciljevima borbe protiv fašističkog okupatora, ali i prilagođeni članstvu i potrebama svakodnevnog života.

U tim ratnim godinama žene Srema preuzele su odgovornost za svakodnevni život sopstvenih porodica, sela i gradova. Najveći deo članica AFŽ-a nije nosio oružje, ipak mnoge njihove aktivnosti značile su smrtnu opasnost gotovo podjednaku onoj koju su imali aktivni borci partizanskih jedinica. Mnoge su imale konspirativna imena kao i komunistkinje i one koje su bile aktivne u partizanskim jedinicama, ili radile u ilegali. Žene za koje se sumnjalo da pripadaju pokretu otpora, a koje su okupacione vlasti uhapsile, bile su izložene groznoj torturi kako bi izdale svoje saborkinje i saborce. Konspirativna imena bila su deo zaštite kojim se štitila ne samo mreža otpora, u koji je spadao u AFŽ, već i porodice pripadnica/ka pokreta otpora. Mnoge članice AFŽ-a su ubijene no, otpor se nastavlja. Među tim heroinama su bile prve liderke AFŽ-a: predsednica Sreskog odbora AFŽ-a za Srez iriški, Vida Đurđević-Bela, koja je ubijena u zatvoru, u letu 1943. i predsednica Okružnog odbora AFŽ-a za Srem, Mileva Savić – Olga koja je ubijena par dana po stupanju na dužnost (Stojaković 2007).

Prema podacima o članicama AFŽ-a u Sremu u prvim ratnim godinama jasno je da je većina poticala iz seoskih sredina i da su po zanimanju bile domaćice koje su uz muževe obrađivale sopstvena imanja ili bile nadničarke. To je bio kontekst u kome su živele i radile Vida Đurđević-Bela, Mileva Savić-Olga i Mira Milošević⁹, domaćica iz malog sremskog sela Šuljam pre nego što je najpre postala borkinja Podunavskog partizanskog odreda, zatim predsednica Sreskog odbora AFŽ-a za Srez iriški, Okružnog odbora AFŽ-a za Srem i na kraju Pokrajinskog odbora AFŽ-a Vojvodine. Slično je i ratno iskustvo Dušanke Mesarović, najpre borkinje Podunavskog partizanskog odreda koja je zatim postavljena na mesto predsednice Sreskog odbora AFŽ-a Sreza sremskokarlovackog. Rad u pozadini često je bio opasniji od direktnе oružane borbe sa neprijateljem. U ratu iskustva seoskih žena bila su dragocena jer su središta oružanog otpora, u najvećoj meri, bila povezana sa seoskim sredinama.

Srem, Banat, Baranja i Bačka: Jačanje i omasovljenje organizacije

Do 1943. u Sremu je formirana mreža organizacija AFŽ-a, jer je tada već formirano „9 sreskih odbora sa 16.843 članice“ (Sabo 1984: 28). Naročito su bile aktivne žene Sreza iriškog među kojima i: Jovanka Vasić - predsednica AFŽ-a u Rivici i sekretarka Sreskog odbora AFŽ-a, Jeca Kuzmanović - predsednica AFŽ-a u Krušedolskom Prnjavoru, Ruža Grujić - predsednica AFŽ-a Male Remete i Mara Obradović - predsednica AFŽ-a u Vrdniku. U aprilu 1943. formiran je Sreski

⁹ Mira Milošević, tada predsednica Okružnog odbora AFŽ-a za Srem, je bila među delegatima iz Vojvodine na Drugom zasedanju AVNOJ-a 1943, ali zbog Šeste neprijateljske ofanzive deo vojvođanskih delegata, pa i ona, nije mogao da se probije do Jajca. Nosilac je Partizanske spomenice 1941. Posle oslobođenja birana je za sveznu narodnu poslanicu (Stojaković 2007).

odbor AFŽ-a Sreza iriškog. U Srežu sremskokarlovackom formirani su mesni odbori AFŽ-a u Krčedinu, Beški, Bukovcu, Maradiku i Sremskim Karlovcima. (Petković 1984: 534). Sreski odbor AFŽ-a za Srez sremskomitrovački formiran je u maju 1943, a odmah zatim i Sreski odbor Sreza sremskokarlovackog. Okružna konferencija Antifašističkog fronta žena za Srem održana je 31. maja 1943. u Miškovcima. Prisustvovalo je dvadesetak delegatkinja. Prvu predsednicu Okružnog odbora AFŽ-a Milevu Savić- Olgu, koja je ubrzo posle izbora na tu dužnost ubijena, zamenila je Mira Milošević. Za sekretarku je izabrana Srbislava Kovačević Marija¹⁰, a u Okružni odbor AFŽ-a za Srem su izabrane: Dušanka Jovanović-Branka¹¹, Dušanka Jeremić-Sofija¹², Ivka Bobinac¹³ i Edita Pisker-Mila¹⁴ (Stojaković 2007).

Radi lakšeg koordiniranja rada unutar Narodnooslobodilačkog pokreta Srem je podeljen u dve zone – istočnu i zapadnu. Istočnom Sremu priključen je Srez zemunski, a zapadnom Sremu delovi vukovarskog, vinkovačkog i županjskog sreza.

Na sednici Okružnog odbora AFŽ-a za Srem održane 15. avgusta 1943. isti je reorganizovan formiranjem Okružnog odbora za istočni Srem. Predsednica je bila Dušanka Jeremić-Sofija, sekretarka Edita Pisker-Mila, a članice su bile: Dušanka Jovanović-Branka, Jela Stojanović i Rosa Vilić-Nada. Sastanku je prisustvovala Mira Morača, članica Izvršnog odbora Centralnog odbora AFŽ-a Jugoslavije. Ona je tada prenela odluku Pokrajinskog komiteta KPJ za Vojvodinu da se osnuje Pokrajinski inicijativni odbor AFŽ-a za Vojvodinu. U avgustu 1943. održana je Sreska konferencija AFŽ-a za Srez šidski. Do tada je u organizacijama AFŽ-a tog sreza bilo 2.760 žena. U županjskom i vukovarskom srezu se rad među ženama intenzivirao tek 1944. Uslovi za rad su bili izuzetno teški zato su u ta dva sreza upućene aktivistkinje iz istočnog Sreme među kojima su bile: Mira Medić-Zora, Zora Potiparski-Dara, Ivka Bobinac, Jovanka Petković-Jelka, Luna Koen-Lela, Ankica Klobučar-Mica, Jolan Levinger-Mira, Jelena Stanivuković-Šilja, Katica Vasić-Kaća i druge.

¹⁰ Srbislava Kovačević-Marija je bila članica Omladinske sekcije Ženskog pokreta, a KPJ od 1940. U Narodnooslobodilačku borbu uključila se odmah po izbijanju ustanka, 1941. Sledеće godine je prešla u rodni Srem gde se angažovala u organizovanju Antifašističkog fronta žena. Od 1943. sekretarka je Okružnog odbora AFŽ-a za Srem, zatim sekretarka Pokrajinskog odbora AFŽ za Vojvodinu i glavna urednica lista *Vojvođanka u borbi*. Članica Okružnog komiteta KPJ za istočni Srem postala je 1944. Posle oslobođenja izabrana je za sekretarku Pokrajinskog odbora AFŽ-a Vojvodine, ali i za organizacionu sekretarku Okružnog komiteta KPJ za Novosadski okrug i članicu Pokrajinskog komiteta KPJ za Vojvodinu. Nositelj je Partizanske spomenice 1941 (Stojaković 2007).

¹¹ Dušanka Jovanović- Branka je članica KPJ postala 1940. Po izbijanju ustanka jedno vreme je radila kao ilegalka u Beogradu, a zatim je morala da pređe u Srem. Njen parijski zadatak je bio da radi na organizovanju mreže organizacija AFŽ-a. Birana za članicu Okružnog odbora AFŽ-a za Srem i Pokrajinskog odbora AFŽ-a Vojvodine. Bila članica uredništva lista *Vojvođanka u borbi*. Jedno vreme je politički delovala u Srežu petrovgradskom (zrenjaninskom) gde je bila članica Sreskog komiteta KPJ. Nositelj je spomenice 1941. Posle oslobođenja nastavila je politički rad – jedno vreme bila je narodna poslanica Narodne skupštine Srbije (Stojaković 2007).

¹² Dušanka Jeremić - Sofija je 1941. bila učiteljica u Sremu. Po izbijanju ustanka uključila se u Narodnooslobodilački pokret. Članica KPJ postala je 1942. Naročito se isticala u radu sa ženama u okviru Antifašističkog fronta žena. Predsednica Sreskog odbora AFŽ-a za Srez rumski postala je 1943, a zatim i predsednica Okružnog odbora AFŽ-a za istočni Srem i članica Pokrajinskog odbora AFŽ-a Vojvodine. Članica Sreskog komiteta KPJ za Srez rumski postala je 1944. Iste godine je zarobljena i odvedena u Nemačku. Logor je preživelu.

¹³ Ivka Bobinac je nositelj Parizanske spomenice. Na početku Drugog svetskog rata je uhapšena, ali je ubrzo oslobođenja zahvaljujući uspešnoj akciji zemunskih ilegalaca. Borbu je nastavila u Sremu. Bila je aktivna u organizovanju mreže organizacija Antifašističkog fronta žena. Bila je članica Okružnog odbora AFŽ-a za Srem i Sreskog odbora AFŽ-a Sreza sremskomitrovačkog.

¹⁴ Edita Pisker je članica KPJ postala 1941. Bila je partizanka Posavskog partizanskog odreda. Članica Okružnog odbora AFŽ-a za istočni Srem postala je 1943. Sledеće godine je bila članica redakcije lista *Vojvođanka u borbi*. Nositelj je Partizanske spomenice 1941.

U Moroviću je 25. septembra 1944. održana Okružna konferencija AFŽ-a zapadnog Srema na kojoj je bilo prisutno 250¹⁵ delegatkinja: „212 Srpskih, 18 Hrvatica, 15 Rusinki, 2 Slovakinje i 3 Slovenke“ (Kovačević 1984: 117). Konstatovano je da u okviru AFŽ-a u okrugu aktivno oko „8.000 žena... u Narodnooslobodilačkim odborima je bilo 36, u poljoprivrednim komisijama 12, u kulturno-prosvetnim odborima 25, u Narodnooslobodilačkoj vojsci 250 drugarica, a stalnih kurira ima 50“ (Isto, 117). Na Konferenciji je izabran Okružni odbor od 18 članica na čijem čelu je, kao predsednica bila Sata Milutinović iz Molovina, a kao sekretarka – Katica Vasić.

Pokrajinski inicijativni odbor AFŽ-a (na osnovu sugestije Pokrajinskog komiteta KPJ) dao je 24. septembra 1943. uputstva za intenzivnije organizovanje mesnih odbora AFŽ-a u Bačkoj, Baranji i Banatu. Dušanka Jovanović-Branka, članica Okružnog odbora AFŽ-a za istočni Srem, prešla je 1944. u severni Banat sa Zvezdanom Mikin-Natom, gde su organizovale akciju širenja mreže mesnih odbora AFŽ-a. Takav zadatak imala je Leposava Andrić-Baba u Bačkoj. Mesni i okružni odbori u Bačkoj i Banatu intenzivnije su se osnivali od jeseni 1944. na oslobođenim teritorijama.

Tako je u Banatu „formirano je 7 mesnih odbora AFŽ-a sa 500 članica“ (Sabo 1984: 28). U Ruskom Selu formiran mesni obor AFŽ-a, a za predsednicu je izabrana Desa Popov (Sekulić 1984: 265). Krajem 1943. u Kumanu je osnovan mesni odbor AFŽ-a sa Ljubicom Trifunagić na čelu (Tabački 1984: 313). U Bačkoj je bilo jako teško osnivati mesne odbore AFŽ-a zbog stalnog fašističkog terora. Ipak, osnovani su mesni odbori u Bačkom Gradištu, Starom Bečeju, Sivcu i Turiji. Angažovanjem Nevene Sadžakov osnovan je Mesni odbor AFŽ-a Sivca koji su, pored nje činile i Budimka Sadžakov, Mara Gojić, Stojanka Đurić i Đurđina Ćurić.

U Vršcu je 16. oktobra 1944. održan osnivački sastanak gradske organizacije AFŽ-a, a prisustvovalo je oko tridesetak žena. Andja Miličević je izabrana za predsednicu, a Mara Popadić za sekretarku. Andju Miličević je zamenila Miluška Matejić. Okružna konferencija AFŽ-a za severni Banat održana je 21. oktobra 1944. u Petrovgradu (Zrenjanin). Za predsednicu je izabrana Emilija Kolarov, za potpredsednicu Manda Agbaba, a sekretarke su bile: Dušanka Jovanović-Branka i Smilja Bratić. Prethodno su osnovane organizacije AFŽ-a za Petrovgrad i to po reonima, zatim je osnovan Sreski odbor AFŽ-a za Srez petrovogradski. Za predsednicu je izabrana Zvezdana Mikin-Nata, a nju je nasledila Biserka Turinski. Sekretarka je prvo bila Jelena Bećarević, a zatim Ivanka Rad. U decembru 1944. održana je Okružna konferencija za južni Banat. Za predsednicu je izabrana Zuza Huravik, za sekretarku Kornelija Ankucić (Ankucić 1984: 295).

U Ruskom Krsturu je 1944. formiran mesni odbor AFŽ-a. Predsednica je bila Melania Kalošnjaji, a potpredsednice: Veruna Čizmar i Leona Kolbas. U mesnom odboru AFŽ-a radila je i Jelena Solonar, aktivistkinja građanskih ženskih organizacija pre Drugog svetskog rata. Sekretarka Narodnooslobodilačkog odbora u Ruskom Krsturu je bila Helena Sivč.

Gradska konferencija AFŽ-a za Novi Sad održana je 12. novembra 1944. Za predsednicu je izabrana Milica Stajić, a za sekretarku Milica Marković. Na predlog Okružnog komiteta KPJ Mesni odbor AFŽ-a Novi Sad sa odborima AFŽ-a u okrugu, u januaru 1945. donosi odluku o formiranju Okružnog odbora AFŽ-a. U Crvenki je mesna organizacija AFŽ-a održana u decembru 1944. Za predsednicu je izabrana Zora Avdalović. U istom mesecu formiran je Sreski odbor AFŽ-a za Srez

¹⁵ Anica Kabiljo je ostavila je podatak da je bilo 180 delegatkinja (Kabiljo 1984: 797).

kulski, a prva predsednica je bila Ljubica Kuljančić. U Vrbasu je formiran Mesni odbor AFŽ-a. Najznačajnije članice su bile: Justina Mikloš, Hanja Siladi i Mara Matković. U Kuli je 1944. formiran Mesni odbor AFŽ-a koji su činile: predsednica Ljubica Kuljančić, članice Katica Banatski, Krista Goločorbin, Katica Bogojevac, Damjanka Belić.

U Somboru je 1944. osnovan Mesni odbor AFŽ-a. Za predsednicu je izabrana Jovanka Šarčanski. Inicijativni odbor AFŽ-a Subotice osnovan je 1944. Predsednica Inicijativnog gradskog odbora bila je Mira Vakanjac, sekretarka Ruža Dudašev, a članice Kata Pavluković, Stanka Njegovan i Jagoda Jovelić. Krajem 1944. održana je prva konferencija AFŽ-a u Subotici sa ciljem da se imenuju mnogobrojni zadaci za članice AFŽ-a i oni najvažniji - pomoći vojsci i narodu. Prva Okružna konferencija AFŽ-a za Subotički okrug održana je početkom marta 1945. Za predsednicu je izabrana Soka Rapajić, za potpredsednicu Jelisaveta Rakecki, za sekretarku Ruža Dudašev.

Žene su održale život na okupiranim i slobodnim teritorijama

Tokom 1943. i 1944. žene u AFŽ-u organizovale su akcije prikupljanja, hrane, odeće, obuće, sanitetskog i drugog materijala za potrebe Narodnooslobodilačke vojske. Kampanje su započete 1943. kao takmičenje sreskih, mesnih organizacija AFŽ-a, samih mesta, po ulicama u tim mestima i pojedinaca. Kraj takmičenja, gde su prilike dozvoljavale, obeležavan je mitinzima i konferencijama. Žene Srema aktivno su učestvovali u akciji Velikog transporta hrane, obuće, odeće za partizanske borce u Bosni 1943. Transport su prenosili mladići i devojke „preko 1000... koji su regrutovani za popunu Prve i Druge vojvođanske brigade u istočnoj Bosni... Sakupljeno je: 100 kola sa hranom, sanitetskim materijalom, odećom obućom...“ (Nađ 1984: 591-592).

Okružni odbor AFŽ-a za istočni Srem organizovao je akciju prikupljanja priloga kojoj su se priključile organizacije žena Sreza iriškog. Između ostalog prikupljeno je: „96 komada sapuna, 15 kg brašna, 560 kg tarane, 550 kg krompira, 405 kg pasulja, 433 kg luka, 2 kg slanine, 4 kg šećera...“ (Čudić 1984: 522).

Organizovanost i snaga organizacija AFŽ-a u Sremu mogu se videti iz shematskog prikaza „priloga sakupljenih u kampanji za Pokrajinsku konferenciju AFŽ-a u Srežu iriškom“ 1944 -1945. Brojke koje su date u izveštaju su impresivne naročito ako se ima u vidu da se radi o Vrdniku, Irigu i selima: Neradin, Krušedol (Sel) i Krušedol (Prnjavor). Skupljeno je ukupno „189.000 kuna¹⁶ muškog i ženskog veša, peškira, čaršava, platna, čarapa, zavoja, vune a zatim i namirnica: 229 kg masti, 10 kg slanine, 234 kg žita, 305 kg brašna 1.585kg pasulja, 1.107 kg krompira, 462 kg luka, 20 kg pekmeza, 18 kg paradajza u dunstu, 358 komada jaja, 8 komada živine 4 kg grožđa, 34 sapuna i 1 prase“ (Prilozi sakupljeni u kampanji za Pokrajinsku konferenciju AFŽ-a u Srežu iriškom, Muzej Vojvodine br. 22.882).

¹⁶ Kuna je bila novčana jedinica Nezavisne države Hrvatske kojoj je Srem pripadao za vreme Drugog svetskog rata (prim.aut.).

Gorda

1942-1953

Kanidzae le capitoquea formae & shapequaque atra
mucro apertus, non terminaliter, & tuba intermedium
nudum ex perstans.

of Japanese were used. The *cytolytic factor* was not let remain overnight and no one hundred per cent.

Y backtracking on Tokay river, mostly swimming along
sparsely vegetated sand bar by 3. #31 return chain, ignored 39 pages
gone.

Hoffman's P. canina found on the Atlantic coast and in
Lithuanian P. canina found in Lithuania, one of these is supposed to be
in 1880 no. g. common. Apyle is very large below the tail is small.
209 pinguicula found (904 p. canina) Space of hyppoprys.

Kearny is managing something for Helen right now
and she seems to have some trouble with it.

22-XII-494.
Borneo. 22.882
M. t.
Hemigymna COAGA.

Hymanstek

Tokom jeseni 1944. za potrebe naroda i vojske žene somborskog kraja su bile naročito angažovane u organizovanju narodnih kuhinja, bolnica u kojima su negovale oko 10.000 ranjenih boraca sa batinskog, bolmanskog i slavonskog ratišta. Akcije najvećeg obima bile su u pomoć našoj vojsci, a žene su bile angažovane i kao: kuvarice, bolničarke, pralje, lekarke, intendantkinje

Muzej Vojvodine inv.
br. 22.882.

za nabavku hrane, lekova i drugog sanitetskog materijala, odeće, obuće, hrane... (Dubajić 1984: 502).

Članice AFŽ-a u Vojvodini nisu bile zadužene ne samo za snabdevanje i zbrinjavanje boraca one su i u najtežim ratnim danima često bile u različitim ulogama koje su diktirale okolnosti: borkinje sa puškom u ruci, kurirke, bolničarke, članice ili rukovotkinje narodnooslobodilačkih odbora i žene u svim drugim tradicionalnim ženskim ulogama. One su najpre ušle u javni prostor jer su morale da zauzmu mesta ubijenih ili odsutnih očeva, sinova i braće i da organizuju i sačuvaju život. Njihov masovni ulazak u javni prostor, čak i u situaciji kada je KPJ podržavala organizovanje žena u okviru AFŽ-a, bio je u prvom redu posledica dramatičnih prilika najviše u Sremu zbog fašističke represije i velikog stradanja stanovništva. Članice AFŽ-a u Sremu (a i šire) bile su pretežno Srpskinje (kao što govori napred naveden podatak o članstvu zapadnog Srema) jer je srpsko stanovništvo u Sremu, zbog bezobzirnog istrebljenju od strane ustaša¹⁷ listom bilo uz ustanike. Masovni otpor koji se podigao 1941/1942. bio je najpre iskonski poriv za preživljavanjem, a uticaj KPJ se zatim postepeno širio.

AFŽ: Organizacija žena ili subordinirani ženski aktivizam kojim rukovodi KPJ

U strukturi moći KPJ pitanje mere subordinacije AFŽ-a u Vojvodini vrlo rano je došlo u prvi plan. Žene, tada u društvu obespravljeni i često nepismeni deo stanovništva bile su velika nepoznanica, te upliv ciljeva i zadataka koje je diktirala KPJ nije uvek bio bez ostatka. I pored prisustva članica KPJ i SKOJ u telima odlučivanja organizacija AFŽ-a u Sremu (i Vojvodini) za većinu članica često su potrebe koje su diktirale okolnosti bile jače od direktiva KPJ. Srbislava Kovačević-Marija je kasnije o tim danima zapisala da se formiranje mreže AFŽ organizacija kretalo „neispitanim putevima“ (Kovačević, Izveštaj o radu organizacija AFŽ-a za Vojvodinu, Muzej Vojvodine inv. br. 668, 25.11.1943).

Iz izveštaja Sreskog odbora AFŽ-a Žitišta u Banatu vidi se da je bilo problema u radu zbog neaktivnih drugarica, koje su isključene iz odbora (Izveštaj CO AFŽ-a Žitišta, Muzej Vojvodine inv. br. 2.347 (1944). To daje mogućnost interpretacije da zadaci koje je organizacija postavljala članstvu nisu bili prihvatljivi jednom broju žena.

Jovan Veselinov-Žarko, sekretar Pokrajinskog komiteta KPJ za Vojvodinu poslao je 1944. pismo Pokrajinskom odboru AFŽ-a Vojvodine u kome najavljuje cirkularno pismo svim partijskim organizacijama sa porukom da postoji „opasna tendencija ‘osamostaljivanja’ AFŽ-a, odvajanja AFŽ-a u neku potpuno samostalnu organizaciju“ (Kovačević 1984: 120). U pismu upućenom vojvođanskim partijskim organizacijama između ostalog stoji: „Niži odbori... često su se razvili u usku terensku žensku organizaciju koja se (u mnogim mestima) smatra mnogo više obaveznom prema višim odborima AFŽ-a, nego prema lokalnim telima i lokalnim potrebama i zadacima Narodnooslobodilačke borbe“ (Isto, 120). Partijski plan je jasno propisivao položaj i ulogu žena u različitim organizacijama, pa i u AFŽ-u: „Drugarice i u Partiji i u ostalim organizacijama nisu

¹⁷ Najkrvoločnija vojna formacija fašističke Nezavisne Države Hrvatske (prim.aut).

predstavnice žena u tim organizacijama... rad AFŽ-a u mestu mora da bude sastavni deo rada naših organizacija dotičnog mesta“ (Mali 1984: 133).

Očito je vrlo rano, već 1944, postavljeno pitanje rada AFŽ-a, kao pitanje mere delovanja žena u javnoj sferi, preciznije kontrole organizovanog rada žena. Mitra Mitrović¹⁸ se, razmatrajući stavove koji su ugrožavali potrebu za posebnom ženskom organizacijom, pozvala na Odluke AVNOJ¹⁹-a kojima je jednom zauvek skinuto s dnevnog reda pitanje ravnopravnosti žena, jer su one, tokom Drugog svetskog rata, životima izborile pravo da ravnopravno sa muškarcima učestvuju i odlučuju o svim aspektima života i rada (Mitrović 1944: 6-8). Zatim se založila za postojanje AFŽ-a obrazlažući da se ne radi o organizaciji koja se „isključivo bavi pitanjem žena, već (je to) pokret koji je okupio žene u borbi čitavog naroda protiv okupatora“ (Isto, 7). Ceneći da žene polaze iz izrazito podređene pozicije u društvu Mitra Mitrović je smatrala da će se najširi sloj žena, zahvaljujući AFŽ-u, lakše i efikasnije uključiti u javni i politički život jer se žene „još uvek lakše okupljaju oko svog, da kažemo 'ženskog' pokreta“ (Isto, 7). One su se i na potpuno poseban način vezivale za svoju organizaciju koja je postala „njihov krov nad glavom“ (Isto, 7). Mitra Mitrović je smatrala da je u takvim uslovima, ali i zbog zasluga koje je AFŽ imao u NOB-u i koje nisu bile sporne, AFŽ potrebna forma organizovanja žena.

Unutar vođstva KPJ tada je postalo jasno da je bilo potrebno organizovati političke kurseve za liderke i za članice AFŽ-a tokom NOB-a, gde god je to moguće, da bi se mase žena vezale za program i ciljeve KPJ. Kada je Vojvodina u pitanju najznačajniju ulogu u formiranju tema, sadržaja predavanja i metodologije imao je Jovan Veselinov-Žarko, sekretar Pokrajinskog komiteta KPJ za Vojvodinu. Predavačice su bile članice Pokrajinskog odbora i Okružnih odbora AFŽ-a. Teme kurseva za žene su bile: *seljačko pitanje, nacionalno pitanje, o fašizmu, današnji rat protiv fašizma i uloga SSSR u njemu, narodnooslobodilačka borba naroda Jugoslavije i organizaciona struktura AFŽ-a*.

¹⁸ Mitra Mitrović je jedna od naših napoznatijih revolucionarki i komunistkinja. Bila je predratna komunistkinja, jedna od osnivačica i liderka Omladinske sekcije Ženskog pokreta, prva urednica lista *Žena danas*. Tokom NOB-a je imala sledeća zaduženja i funkcije: članica PK KPJ za Srbiju, članica redakcije lista *Borba*, jedna od osnivačica AFŽ-a Jugoslavije i članica Centralnog odbora organizacije, delegatkinja na II zasedanju AVNOJ-a i dr. Po završetku Drugog svetskog rata je bila poslanica Narodne skupštine Srbije i Savezne skupštine SFRJ, članica CK SKJ i SKS. Odlikovana je Ordenom narodnog oslobođenja, Ordenom bratstva i jedinstva sa zlatnim vencem i Ordenom zasluga za narod. Bila je prva ministarka prosvete u Vladi Republike Srbije. Degradirana je zbog podrške bištem suprugu Milovanu Đilasu koji je zbog kritike KPJ doživeo sudbinu mnogih disidenata u socijalističkim državama (Stojaković 2012: 190).

¹⁹ AVNOJ – Antifašistiko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije (prim.aut.).

98655

КОНТРОЛНА ПИТАЊА

/ на завршној конференцији курса АРМ/

РАЗВИТАК ДРУШТВА - брачни образци,

- ✓ 1. Кад почиле развијатак друштва је живот човека кроз сва друштвена уређења до ропства?
- ✓ 2. Ропство, карактеристике тога система и прелаз ка феудализму.
- ✓ 3. Феудализам и почетци капитализма.
- ✓ 4. Кулминација капитализма и пут ка социјализму.
- ✓ 5. Социјализам као најновији друштвени систем; постоји ли он гдегод на свету и којак су његове карактеристике?
- ✓ 6. Да ли су сви друштвени системи дошли као нужна фаза у друштвеном развијатку. Да ли су сва друштвена уређења била свесна појава код људи?

ЖЕНА КРОЗ ИСТОРИЈУ - брачни - преговори у њеним делима -

- ✓ 1. Јаким карактерима живот жене до патријархата?
- ✓ 2. Патријархат као друштвено уређење, штаје он значио за жену и у коме систему жене доживљавају потпуну поробљавање. Како и зашто?
- ✓ 3. Да ли је феудализам у животу жене донео неки преокрет /живот властитељице, кметске и градске жене, жене Француске револуције/?
- ✓ 4. Да ли је капитализам отворио женама пут у слободу, чиме и на који начин?
- ✓ 5. Дали је у социјализму жене остварила свој многовековни сан, и шта је тај систем пружа женама кроз њен живот?

СЕЛАЧКО ПИТАЊЕ - Марја

1. Шта је сељаштво, његови слојеви и какав је његов положај у капитализму?
2. Став социјал-демократа према сељаштву. Однос пролетеријата и сељака. Ленинове пароле о сељаштву?
3. Како се наше сељаштво односи према данашњој народно-ослободилачкој борби и који су наши задаци на селу у данашњој ситуацији?
4. Шта је Октобарска револуција дала совјетским сељацима?

НАЦИОНАЛНО ПИТАЊЕ - Брачни

1. Појава, развијатак и ознака нације?
2. Наш однос и однос II Интернационале према националном питању?
3. Какав став има радничка класа према националном питању, а како то исто питање рекава окупатор и његове слуге?
4. Како је решено национално питање у СССР-у?

О ФАШИЗМУ - Марја

1. Шта је фашизам, кад и зашто се јавља?
2. Шта фашизам доноси радним масама?
3. Какав је акциони програм итало-немачке коалиције. У чиму је смисао "расне теорије" и "новог поретка" у Европи?
4. Ко чини центар револуције, а ко центар контратреволуције. На бази чега се организује јединијад дамас заједничка борба против фашизма?

ДАНАШЊИ РАТ ПРОТИВ ФАШИЗМА И УЛОГА СССР-А У НЕМИ - Марја

1. Спољна и унутрашња политика СССР-а пре овога рата.
2. Карактер данашњег рата пре и после 22. Јуна.
3. Шта омогућује сарадњу СССР-а, Југославије и Америке; какав је акциони програм њихове коалиције?
4. У чиму је извор снаге СССР-а и зашто је Црвена армија неизбодива.

НАРОДНО ОСЛОБОДИЛАЧКА БРДА НАРОДА ЈУГОСЛАВИЈЕ - Љубиша

1. Постанак Југославије и њен развој до 27 марта 1941 год. За тај 27 марта?
2. Напад фашистичке Немачке на Југославију и уроци њено пронајти у
3. Почетак народног ослободилачке борбе, које је позвао народ у борбу
4. Окупатор и народни непријатели и који су њихови циљеви. Ко је јавијајући унутарни непријатељ?
5. Дали је највећи родно-ослободилачка борба организована и који је све организације улазе у њен састав и са којима идем?
6. Који су значајни догађаји десни задњих дана и шта он значи за нас, а да доложи?

УЗДРА ЖЕНЕ У ДАНАШЊОЈ БОРБИ - Чарлу

1. Шта је фашизам коно жени учини у посебно у поробљеним земљама?
2. Да ли је у Југославији постојао антифашистички покрет жена пре овога рата?
3. Кад антифашистички покрет жена добија масовни карактер? Ко је позвао жене у Н.О.борбу и зашто су се оне одазвале томе позиву?
4. Како се развијао антифашистички покрет жена у овом рату и како је дошло до стварања АФЖ?
5. Које су тековине у женама у данашњој борби и како ћемо их сачувати?

ЧИМЕ ПРИПОЈЕНО ЕДУКАЦИЈИ ОРГАНИЗАЦИОНСКИ СТРУКТУРУ АФЖ - Љубица

1. Шта је АФЖ?
2. Шта је главни циљ и који су главни задаци АФЖ-а?
3. Какав је организациони састав АФЖ-а?
4. Какав је однос АФЖ-а према НОБ-има и УСАО-у?

ЧИМЕ ПРИПОЈЕНО
ОДГОДОВАЊУ

СОКУДАДА

42-1953

ИТОВ СУ ЏЕР

670 F 18

Kontrolna pitanja za liderke AFŽ-a, avgust 1943. Muzej Vojvodine inv. br. 18.655.

Na istom zadatku mobilizacije i edukacije je bila i štampa koja je povremeno izlazila na oslobođenim teritorijama u Vojvodini. Ženama je bio namenjen list *Vojvođanka u borbi*. U januaru 1944. izašao je prvi broj lista *Vojvođanka u borbi*. Izašla su četiri broja u tiražu od 1.000 primeraka. Glavna urednica je bila Srbslava Kovačević-Marija. Pored nje redakciju su činile: Edita Pisker-Mila, Dušanka Jovanović-Branka, Mila Kovačević²⁰ i jedno vreme

²⁰ Jela Stojanović se u NOB uključila 1941. Članica KPJ postala je 1942. Iste godine postala članica Sreskog komiteta KPJ za Srez zemunski. Bila je zadužena za rad sa ženama Tokom 1943. bila je predsednica Sreskog odbora AFŽ i članica Okružnog odbora AFŽ

Jelena Popović-Marica i Dara Stefanović-Vida. Saradnici su bili: književnik Jovan Popović, tada urednik lista *Vojvodina u borbi* i drugi. List je donosio tekstove koji su bili političkog karaktera, ali i izveštaje o radu organizacija AFŽ-a, primere požrtvovane borbe žena, članke o akcijama partizanskih boraca, pripovetke, pesme. Glavna urednica je imala zadatku da prikupiti priloge, a trebalo je obezbediti da se poruke prenesu i vizuelnim sredstvima, kao što pokazuje naslovna stana prvog broja *Vojvođanke u borbi*.

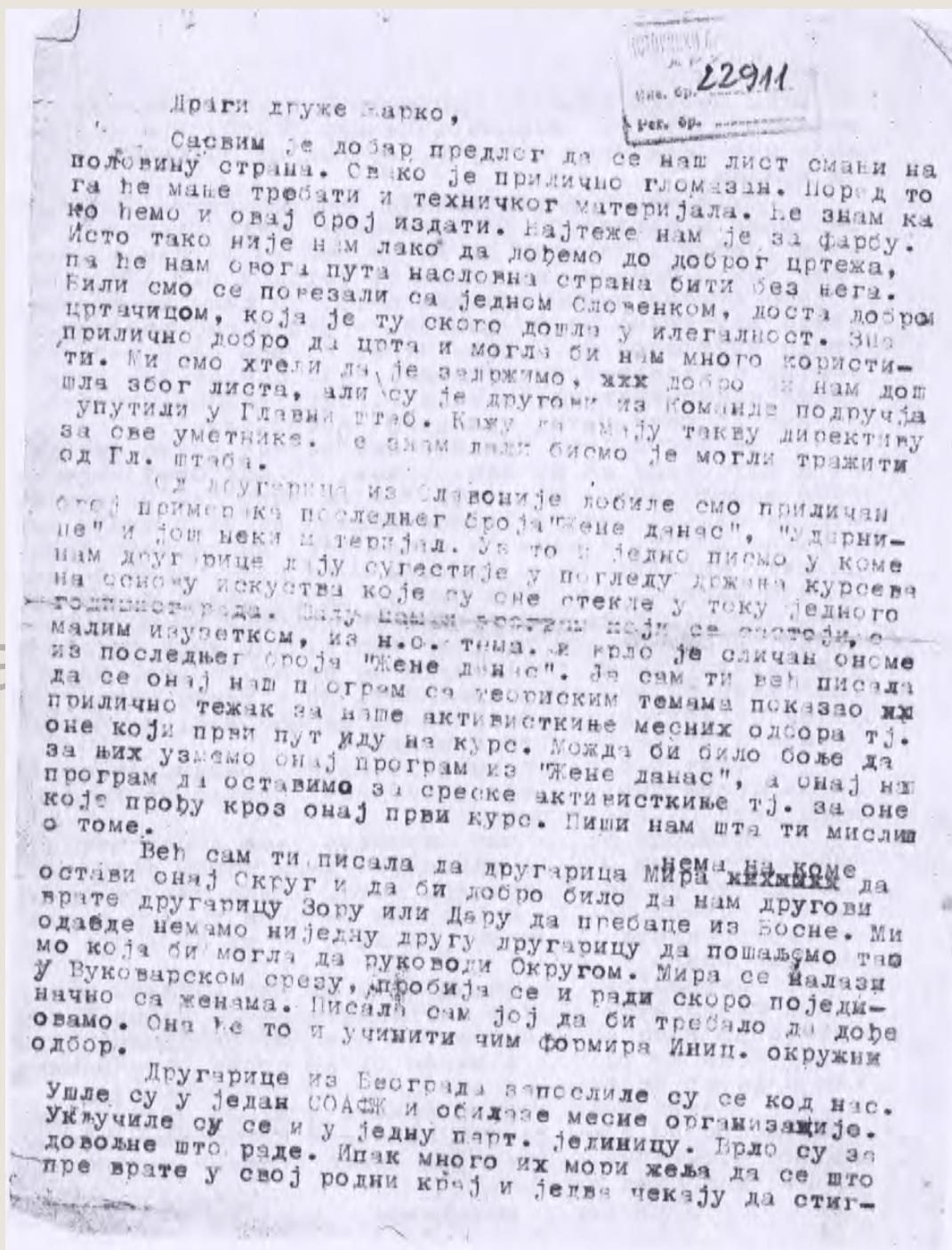
Gordina 1942-1953

Naslovna strana prvog broja
lista *Vojvođanke u borbi*

Svako svedočanstvo o listu i načinu na koji je stvaran danas je važno, kao što je i pismo Srbislave Kovačević - Jovanu Veselinovu-Žarku, sekretaru Pokrajinskog komiteta KPJ za Vojvodinu od 25. februara 1944. gde se vidi da je urednica imala problema u vezi sa tehničkom opremljenostišću lista i brojem priloga. U isto vreme ona je smatrala da su kontrolna pitanja na tečajevima za liderke AFŽ-a teška za aktivistkinje mesnih odbora i predlaže da se program koji postoji ostavi za aktivistkinje sreskih odbora. Kovačević je predložila i tražila mišljenje (dozvolu) da se koriste

za Srem. Tokom 1944. bila je politički komesar Sremskog bataljona. Nosilac je Spomenice 1941. Posle oslobođenja obavljala je odgovorne političke dužnosti (Stojaković 2007).

teme koje je objavila *Žena danas*. I mada su stavovi KPJ propisivali jednakost muškaraca i žena, iz navedenog pisma se vidi da ni komunistkinje neposredno uključene u rad AFŽa nisu mogle samostalno da donesi ili menjaju programe edukacija za žene sa kojima su živele i radile.

1942-1953

не нека порука одчиде. Помажу нам и код спремања "Војвођанке". Већ су иле на састанку ОСАЖ, ини ће још који пут. Кад нису из путу, стварно су са мном, добрих чувамо.

Чуди ме да нисте добили "Војводањку". То је Мара слала и адреса је била оваква: преко Старог за Охридна (Јефту). Не знам да ли је стигло за Банат. Шалено вам 5 комада, па пошаљите један и Ц.О.АФЖ, ако ускоро будете имали прилике зато. Ми ћемо им послати преко другарица из Славоније, а један смо послале преко другарица из Босне. И оне су нам се јавиле. Трећа ускоро и извештај да пошаљемо, али немамо још увек неких конкретних података и Б.Б.И.Е. Јединно смо што су нам другови Ратко и Андрија испричали.

За идући број "Војводањке" нечамо ништа из Б.И.Е. а исто тако ни из Зап. Срема, па нам број ће бити војводањски. Код тебе "бидјем сицу" за чланак који што би заиста све другарице волеле да виде твоје име у нашем листу. И саме си после тога имале више воље да пишу како виде да и другови посматрају и пишу за наш лист. - Или смо ту скоро један радио апарат. Управо, усташе су нам га држали из моје Шепе-ар. Тако смо сада у току догађаја споменути да не би био сам од друга наш лист. Драг Ранко показујејах разумевања за наш рад, а обећали су се сајдају.

Милу смо запослиле овде. Бранки сам писао среза еко име "згледа да ће још сане".

Час примила је директивно писмо дакле два дана после прославе. Лутало. Зато, колим те, стави на и Марјана за Марију. И у већој ријило. Не знам да ли је добро ова

не дабијам од вас никаква циркуларна писма нити штетнију. Зато то смо у коме се говори као и говор Молотов.

Пошто ћемо сом, добро би била за оне и ове теме. Могу шта нам буде т

С другарством поздравом. *Марија Ковачевић*

Pismo Srbislave Kovačević Jovanu Veselinovu-Žarku, sekretaru Pokrajinskog komiteta KPJ za Vojvodinu. Muzej Vojvodine inv. br. 22.911.

Predsedništvo Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije /AVNOJ/ donelo je sledeću odluku:

**DA BI SE ODALO ZASLUŽENO PRIZNANJE ŽENAMA SVIH NARODA JUGOSLAVIJE
ZA NAPORE I ŽRTVE KOJE SU DALE U NARODNOOSLOBODILAČKOJ BORBI, BILO
KAO MAJKE NAŠIH JUNAKA, BILO KAO AKTIVNI BORCI NA FRONTU I U POZADINI,
I DA BI SE PRED NAŠIM NARODIMA VIDNO ISTAKLE ZASLUGE ANTIFAŠISTIČKOG
FRONTA ŽENA JUGOSLAVIJE, KAKO U BORBI PROTIV FAŠISTIČKOG OKUPATORA,
TAKO I ZA IZGRADNJU NARODNE VLASTI**

**VEĆA NARODNOG OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE ODLUČUJE DA SE ODLIKUJE
ORDENOM**

Gordana Stojaković - AFŽ u Vojvodini 1942-1953

NARODNOG OSLOBOĐENJA

ANTIFAŠISTIČKI FRONT ŽENA JUGOSLAVIJE

Beograd

29. januara 1945.Sekretar R. Čolaković, s.r. Predsednik d-r Ivan Ribar, s.r.

/Tekst je preuzet iz knjige: Tito, Josip Broz (1945)
Antifašistički front žena u Narodnooslobodilačkoj borbi. Čačak:
Okružni odbora AFŽ-a